

KÖDÖS ÉRTELEM

VOJA ČOLANOVIĆ

Van szerelem és szerelem. Fejlődésük törvénye nem titok. Egyik közülük a végén pirotechnikailag lángra lobban, és nyom nélkül kihuny, míg a másik barátsággá alakul át, ami nem múlik el. Az én szerelmem Andrić tollának varázslata iránt, mondani sem kell, eme második fajta érzelemhez tartozik.

Be kell vallanom valójában, hogy az élet sodrában az idő jégtábláinak sora úszott el mellettem, és én nem kezdtem annak olvasásába, amit örökségként a mi egyedüli irodalmi Nobel-díjasunk hagyott hátra. Naiv dolog lenne ezért csupán az új könyveket okolni, noha veleszületett és megbocsáthatatlan hibájuk ezeknek az új könyveknek, hogy megakadályoznak ama régiek újraolvasásában; arról van szó inkább, hogy ebbe az önkéntelen hibába abból a bizonytalan sejtésből estem, hogy a távolság és a hosszú szünet mindennek, így ennek a barátságának is a hasznára válik.

Ám akárhányszor egy Andrić-kötet után nyúlok – sebtében és rövid időre, vagy éppen azzal a szándékkal, hogy elmélyülök benne, mintha először tenném az életben, bebizonyosodik, hogy a szavaknak eme aggódó alkímistája nemcsak az olvasás örömeivel szolgál, hanem elbeszélésével (mesébe illően egyszerűen és nyugodtan, mint amilyen a nagy vadak ábrázata) minden ilyen alkalommal egy eddig észre nem vett, kicsiszolt kis felületét tárja fel elbűvölő látomásainak.

Várható persze, hogy a jelenkor fülsiketítő kakofóniájában, a drámai fordulatoktól és összeomlásoktól megrendülve, egyre kevésbé hallani a költő hasznos hangját, amely elveszik, és a legközönségesebb kis tücsök hangjára redukálódik. Vajon megkíméli-e ez a balsors Andrić (decibellekkel mérhető) *halk* beszédét? Biztos vagyok benne, hogy igen. Mert ő már most, ebben az általános lármában is megtalálja az utat a lelkünkhöz. Hogy egyebek között az értésünkre adja, nincs minden alap nélkül ama majdhogynem botrányos gondolat, mely szerint „minél inkább változnak a dolgok, annál inkább ugyanazok maradnak” (*Što se više menja, sve je više ista stvar.*). Amikor ebben a

térségben kitört a kegyetlen médiaháború, mi sem volt természetesebb annál, mint levenni a polcról a *Travniki krónikát*. Találomra felütöttem a könyvet, kinyitottam azon az oldalon, melyen a következő sorok voltak olvashatók:

„Egy alkalommal, néhány év előtt, amikor a szkopjei Szulejmán pasa seregével Crna Gora ellen vonult, s felgyújtotta Dobrinjakot, Hamzának megparancsolták, hirdesse ki a törökök győzelmét, s kiáltsa ki, hogy száznolcvan Crna Gora-i fejet levágtak. Valaki azok közül, akik állandóan a telál körül lézengenek, hangosan megkérdezte: »S a mieink közül hányan estek el?« – »Azt majd a másik telál fogja kikiáltani, ott Cetinjén« – válaszolta nyugodtan Hamza, s tovább folytatta annak kihirdetését, amit ráparancsoltak.” (Csuka Zoltán fordítása)

Talán többé-kevésbé arra az általános nézetre támaszkodva, hogy az olvasás a legjobb tanulás, mint kezdő író faltam minden lehető az Ószövetségtől Apuleiusig az egyik, s Maupassant-tól O’Henryig a másik oldalon, hogy ott találjam magam Ivo Andrić szédítő elbeszélői építménye előtt. Magam sem tudtam miért, de tény, hogy az utóbbi olvasmányaim közül elsőre a *Gyötrés* című elbeszélés ragadott meg, amelyet szégyenletes volt szóba is hozni, mert a kritika és az új olvasóközönség az *Az asszony a kövön* és az *Ali Gyerzelez újjáért* lelkesedett akkoriban.

Csak nemrég jöttem rá, hogy megsejtetem ködös értelmét annak, miért foglalkoztat annyira Andrija Zereković gazda rövid házassági krónikája, aki Walter Mitty kissé rosszindulatú, balkáni változata, gyámoltalan alak, akit titokban elhagy fiatal felesége, Anica (akit az idegösszeomlás határára juttatott el beteges fecsegésével, komédiás gögösségével és azzal az ellenállhatatlan belső szükségletével, hogy legalább Anica előtt különlegesen fontos és engesztelhetetlen személyiségnek mutatkozzon, aki gyilkolni is képes magasabb célok és elvek elérése érdekében). Vagyis pontosan ebben a fekete humorú elbeszélésben, amely úgy van megírva, ahogyan Arisztotelész egyetlen íróembernek sem tanácsolná, tehát megfosztva minden külső történéstől és valóságos párbeszéditől, ebben a verbális zsarnokságról szóló felülmúlhatatlan elbeszélésben mintha dióhéjban felismertem volna valamit abból, ami azóta, amióta írok, a kezemet irányítja.

Meglehet, hogy a haszon nem volt pusztán strukturális természetű. Mert van egy hely a *Gyötrésben*, melyről szeretem azt hinni, hogy mindig is tematikus összefüggésben állt valamelyik tartós elbeszélői gondolatostromommal; azokra a sorokra célzok tulajdonképpen, amelyekben Andrić Anica (és nemcsak Anica) szenvedéseinek legmélyebb jelentéséig hatol: *Lehet, hogy az az igazi, nagy és teljes emberi szerencsétlenség, amikor az ember néma lesz a támadásoktól, és béna a szegénytől amiatt, amit mások tesznek vele, úgy, hogy nem tudja és nem képes saját igazát megvédeni, hanem amellet, hogy ő az áldozat, a bűnös látszatát is magára kell vállalnia.*

Ennyit a haszonról, amit a prózaíró kaphat az alattomos monologizálásról szóló történetet olvasva. Eszembe ötlök azonban, hogy Andrija Zereković alakja (minden jelentésével) talán áttöri a szigorúan értett irodalmi-esztétikai kereteket, sajátos antropológiai tükörként kínálkozva a hazai olvasónak. Nem Andrić volt-e az, aki olykor-olykor mondani szokta, hogy nekünk sokkal inkább megfelel a monológ, mint a dialógus . . . mert túlságosan sokszor beszélgettünk a puskacsövön keresztül. Ez a felfedező portré lenne hát az író még egy drága ajándéka *mindenki* számára. Csak mit lehet kezdeni egy ajándékkal, amely egytonnás drágakőre emlékeztet?

PISZÁR Ágnes fordítása